

Brede blik op ruimte

Gelderse prijs voor
ruimtelijke kwaliteit 2020

Juryrapport

Jury overlegt in het Koelhuis in Zutphen, 2 december 2020

‘Brede blik op ruimte’ is het thema voor de achtste Gelderse prijs voor ruimtelijke kwaliteit. Een goed motto, want de tijd dat een prijs alleen het aspect ruimtelijke kwaliteit zou belonen, is voorbij. De benodigde veranderingen in ons landschap zijn zo groot dat we moeten zoeken naar slimme combinaties van ambities en samenwerkingen.

We staan als samenleving voor een aantal enorme opgaven: energietransitie en klimaatadaptatie, het bevorderen van circulaire economie en biodiversiteit. Ook een gezond woon- en leefklimaat, bereikbaarheid en een weerbaar economisch klimaat zijn daarbij voor de provincie erg belangrijk. Niets doen is geen optie en de contouren van wat er wel moet gaan gebeuren, zijn we gaandeweg aan het ontdekken. Want alle genoemde ambities hebben plek nodig in onze leefwereld. Als jury onderstrepen wij deze gedachtegang en vinden we dat je zo’n zoektocht samen moet ondernemen. Daarbij zijn draagvlak, eigenaarschap, gebruik, samenwerking, slimme oplossingen, inspiratie, kennis van het verleden en ontwerpkracht voor ons essentieel. Deze editie van de Gelderse prijs wil het denken hierover stimuleren, zodat we met elkaar het gesprek aan kunnen gaan en keuzes durven maken.

De leden van de jury voelen zich vereerd om hier een rol in te mogen spelen. Het is een inspirerende en hoopvolle ervaring geweest en de jury is van mening dat een provincie als Gelderland zich gelukkig mag prijzen met zoveel betrokken, enthousiaste en creatieve, inwoners, ondernemers, ambtenaren, beheerders, vrijwilligers en bestuurders, die het beste voor hebben met hun omgeving.

Werkwijze

De jury had dit jaar geen makkelijke taak. Dat kwam niet alleen door de beperkende maatregelen die het coronavirus met zich meebracht, maar ook doordat er maar liefst twintig genomineerden waren waaruit een winnaar gekozen moest worden. Om de projecten overzichtelijk in beeld te krijgen, zijn deze verdeeld in twee groepen. De eerste groep had als overkoepelend thema *vergroenen en duurzame landbouw*. De tweede groep was qua thematiek gericht op *stad, infrastructuur en gebiedsontwikkeling*. Toevallig waren beide groepen even groot, tien stuks. Daarnaast was er veel beeldmateriaal, teksten, filmpjes en folders die ons op weg hielpen. We verheugden ons op de gebiedenparade om de enthousiaste verhalen te horen en de projecten tot leven te zien komen door de mensen die er met hart en ziel aan gewerkt hebben. Helaas kon de parade op donderdag 22 oktober 2020 niet doorgaan in verband met de maatregelen tegen de verspreiding van het coronavirus. Maar op 11, 18 en 25 november 2020 hebben de deelnemers hun werk – dankzij een wendbare organisatie – digitaal kunnen presenteren.

De jury heeft in wisselende samenstelling deze presentaties bekeken en beluisterd en zat vaak aan het beeldscherm gekluisterd. In sommige gevallen liet de techniek het even afweten, maar daar kwam elke keer een goede oplossing voor. Helaas hebben we twee projecten niet kunnen anhoren, omdat de vertegenwoordigers daarvan door omstandigheden niet beschikbaar waren om hun werk toe te lichten. We hebben presentaties vanuit een boomhut, slaapkamer, vergaderzaal, geïmproviseerde werkruimten of op locatie zelf te zien gekregen. We hadden voor elke presentatie 30 minuten, maar dat was natuurlijk bijna nooit genoeg tijd!

Criteria

Op woensdag 2 december 2020 is de jury bijeen gekomen in het Koelhuis in Zutphen om de projecten te bespreken en te beoordelen. Bij de kennismaking van de juryleden op 30 september 2020 is afgesproken waar de leden op letten bij de presentatie en de beoordeling. Deze criteria gaven de jury houvast in de lijst van twintig prachtige projecten. De criteria zijn ook met alle genomineerden gedeeld zodat ook zij van te voren wisten waar de jury op zou letten. Het gaat om:

- 1 De mate waarin verschillende ambities zijn gerealiseerd en daarbij nieuwe creativiteit is aangeboord of extra moeite is getroost. Zijn er stevige keuzes gemaakt?
- 2 Bijdragen aan de lokale identiteit, aan te vullen met aandacht voor maatschappelijk gebruik en toegankelijkheid.
- 3 Hoe in het project is samengewerkt of welke samenwerkingsverbanden zijn aangegaan dan wel de mate van participatie.
- 4 Wat is de impact voor de toekomst en hoe kan het anderen inspireren?
- 5 De mate waarin bijgedragen wordt aan de biodiversiteit. Het zegt iets over onze omgang met de natuur.

Voor de jury is een belangrijke afweging geweest welke stimulans er uitgaat van de prijs, wat bereik je ermee, hoe draagt het bij aan de grote opgaven waar we voor staan.

Finalisten

Uiteindelijk pasten vijf projecten het meest bij de ambities van het thema ‘Brede blik op ruimte’. In het oog van de jury zijn dat de finalisten. In willekeurige volgorde zijn dit Voedselbos Ketelbroek (nabij De Horst-Groesbeek), Natuurpark Kronenkamp (Neede), Crescent Park (Harderwijk), Landgoed Grootstal (nabij Nijmegen) en Herstructurering Tuinbouw Bommelerwaard (Maasdriel/Zaltbommel). Waarom zijn dit de finalisten zult u willen weten?

Voor *Voedselbos Ketelbroek* geldt dat hier op één plek wordt getoond hoe de intensieve landbouw anders kan. Het Nederlandse landschap is van oudsher met name ingericht als efficiënt verdienmodel, met allerlei ongewenste neveneffecten tot gevolg. Hier is 2,2 hectare grond omgevormd tot ‘voedselbos’. Uitgangspunt is om de bodem zoveel mogelijk met rust te laten. Daarnaast is het gebied op twee manieren ingericht: enerzijds in een wat meer romantisch en kleinschalig terrein waarin mensen zaaien en oogsten, en

een ander deel meer gericht op mechanische oogst. De jury was onder de indruk. Deze manier van ‘boeren’ levert tienmaal zoveel op als hetzelfde oppervlak met mais. Ook tegen klimaatextremen zoals langere periode van droogte toont het voedselbos een grote veerkracht. In dit relatief kleine gebied vinden we zo antwoorden op de opgaves waar we in het landelijk gebied voor staan.

Natuurpark Kronenkamp laat een hele andere ontwikkeling zien. Hier is de basis een oude verlaten waterzuiveringsinstallatie waar de potentie van is ingezien, maar waarvoor nog geen plan was. Eerst is er samen met omwonenden en betrokken partijen gekeken waar de behoefte ligt en wat nodig is. Daarna zijn vrijwilligers gezocht met specifieke kennis - ook voor de bijzondere biotopen die zijn ontstaan. Het nieuwe natuurpark is in staat om deze plek te (her)verbinden aan het dorp Neede en met andere in de omgeving gelegen bijzondere plekken. Een groot netwerk van vrijwilligers is opgebouwd; de energie en betrokkenheid is bewonderenswaardig. In dit project is plek voor recreatie, onderwijs, voor cultuurhistorie en voor versterking en verbinding van de natuur met het omliggende landschap.

Het naast de A28 gelegen *Crescent Park* in Harderwijk laat zien hoe een waterbergingsopgave - het is hier het laagste punt van de Veluwe - van enorme meerwaarde kan zijn voor de kwaliteit van leven en ontspannen in een suburbane wijk. Het park is geliefd in de wijde omtrek, geeft identiteit aan de omliggende wijken en heeft de huizenprijzen doen stijgen. De dynamiek van de waterberging zorgt ervoor dat het aangelegde eiland soms niet bereikbaar is, omdat de toegangspaden onder water staan. Het park is voor alle leeftijden een prettige verblijfsplek geworden; zelfs de zwaluwen konden niet wachten met het innemen van hun nieuwe hangplek. De jury was onder de indruk van de generositeit van het plan en de symbiose tussen opdrachtgever (gemeente) en opdrachtnemer. Op deze moeilijke plek tussen een snelweg en nieuwe woonwijk van Harderwijk is iets ontstaan wat zowel door de makers als door de bewoners en natuurlijk door de fauna direct is verinnerlijkt. Dat vinden we heel bijzonder.

Het gevoel van urgentie bij *Landgoed Grootstal* werd meteen duidelijk toen de eigenaresse aangaf dat ze een aantal jaar geleden beseftte dat zij de eerste generatie dreigde te worden die het landgoed slechter doorgeeft dan dat ze

het heeft ontvangen. Actie was nodig vond de eigenaresse. Voor een provincie als Gelderland, met veel landgoederen, is Grootstal een voorbeeld van hoe het anders kan. In plaats van het ontkenen van de oprukkende stad Nijmegen, is de stad omarmd. Het landgoed, dat als een landschap-pelijk casco functioneert, biedt ruimte aan duurzame voedselproducenten. Deze ondernemers staan in directe verbinding met de stad. Er wordt enthousiast gewerkt aan verschillende nieuwe grondgebonden landbouwbedrijfsvormen. De regeneratieve boerderij Bodemzicht is hier een voorbeeld van. Daarnaast is het landgoed meer opengesteld voor bezoekers. Zij worden uitgenodigd het landgoed intensief te beleven en te ervaren. En er zijn voorzieningen gerealiseerd voor ontmoeting, onderzoek, studie en verkoop van de landgoedproducten. Wij menen dat dit landgoedmodel op verschillende schaalniveaus toepasbaar is.

Herstructurering Tuinbouw Bommelerwaard is een project met een enorme schaal in een gebied waar veel ruimteclaims en de wateropgave samenkomen. Hier is van onderop (telers, tuinbouwers, boeren, dorpsraden enzovoort) en bovenaf (gemeenten, waterschap, provincie) een enorme verandering in gang gezet. Na een naoorlogse groei van kassen gaven de planmakers zelf aan: het was tijd om orde op zaken te stellen. En dat is precies wat hier is gebeurd. Alle betrokkenen zijn over hun eigen schaduw heen gestapt om een toekomstbestendig en meer divers tuinbouwgebied te realiseren. In de uitvoering wordt op alle schaalniveaus gezocht naar de meest adequate oplossing voor natuur, dier, mens en bedrijven. Er is nog veel te winnen – denk aan continuering in de toekomst en ruimtelijke kwaliteit, maar in deze grootse gebiedsopgave komen veel ambities concreet samen.

Vergroenen en duurzame landbouw

Naast de aandacht voor de vijf nominaties als finalist zijn er nog vijftien prachtprojecten. In de categorie vergroenen en duurzame landbouw zagen we dat de *Tiny Forest* beweging in Gelderland een groot succes is, en wordt er zo mogelijk reeds voorzien in meer dan 100 kleine bossen. De jury stelt wel vragen bij de ruimtelijke kwaliteit. Deze bosjes liggen vaak in bestaande groenstructuren - de toevoeging van een Tiny Forest moet de kwaliteit daarvan wel op orde houden. We waren erg nieuwsgierig naar *Kipster*, want hoe maakt deze vorm van kippen houden de intensieve veeteelt minder intensief en dier-

vriendelijker? Ondanks het indrukwekkende systeem, aandacht voor dierenwelzijn, grondbesparing, hergebruik en onderzoek is de jury nog niet helemaal overtuigd, het ontbreekt aan keuzes binnen het standvastige systeem van vraag en aanbod waarbij dieren nog steeds industriële producten zijn.

Over de *Bufferstroken 2.0* was de jury aangenaam verrast. Het is een supersympathieke beweging, heel laagdrempelig en met een grote toegevoegde waarde, zowel voor de biodiversiteit, uitspoeling van nutriënten naar grondwater en waterlopen, vastleggen CO₂ en perspectief voor de boer. En daarbij levert het een bijdrage aan de eiwittransitie (minder dierlijke eiwitten, meer plantaardige door o.a. eten van noten). De jury ziet wel een ontwerpogave wanneer de bufferstroken breder aanslaan. Wat betreft de *Idylles Park Lingezege*n zag de jury zorgvuldig ontworpen plekken in een heftig landschap met veel infrastructurale barrières. Park Lingezege heeft als belangrijke opgave om er voor te zorgen dat Arnhem en Nijmegen niet aan elkaar groeien en als landschapspark te functioneren voor vele in- en omwonenden, De Idyllen passen daarin. Het zijn acupunctuur-ingrepen in het landschap waar de bezoeker even op adem kan komen. In de ogen van de jury ontbreekt er nog betekenis voor de bezoekers, de gedachtegang erachter is theoretisch van aard en dat zie je terug in het ontwerp.

Natuurboerderij Wittenhorst is ook erg sympathiek – er wordt met veel liefde aan gewerkt. Maar het initiatief staat nog wat in de kinderschoenen. Er zijn erg mooie ambities, cross-over samenwerkingen en prachtige beelden, maar er is nog wat rijping nodig. Als laatste in deze categorie is *PlantXperience Schoneveld Breeding BV* een fantastisch voorbeeld van een hightech-gebouw. Hier heeft een ondernemer zijn bedrijfsvestiging genereus vormgegeven met meerwaarde voor de omgeving, terwijl binnen op een indrukwekkende manier wordt gewerkt aan plantenveredeling. Dit project staat ervoor open om meer te doen, met onderwijs, met de omgeving. De jury onderschrijft deze toekomstige beweging.

Stad, infrastructuur en gebiedsontwikkeling

In de categorie Stad, infrastructuur en gebiedsontwikkeling is *Kenniscentrum Sealing Valley* in Aalten geen finalist voor de jury. Het is bewonderingswaardig dat de eigenaar deze plek aan het dorp heeft teruggegeven, maar bij de uitwerkingen missen we nog een plus in de (architectonische) aansluiting op het dorp, de inrichting en biodiversiteit van het groen. Dit laatste is nog in ontwikkeling. In Barneveld is *De Enk* een zeer zorgvuldig en goed ingepaste woonwijk. Het ontwerp klopt aan alle kanten, ook qua ontsluiting en aansluiting op het dorp en met het aangrenzende landschap. Het is een plan dat is ontwikkeld voor een redelijk hoog segment. Het resultaat is, hoewel niet uniek, zeer hoogwaardig onder de Gelderse woonlandschappen. Het *Batavierenpad Zuid* is ook een voorbeeld van een zorgvuldig ontwerp en bijhorende uitvoering. Er zijn een paar dappere beslissingen genomen en dit soort voorzieningen bevordert het fietsgebruik als alternatief voor woon-werk verkeer. We zien echter ook dat er in de uitvoering meer koppelingen mogelijk waren geweest. Voor het *Joop Sarsplein* in Doetinchem is een verloederd kantoorpand gesloopt en de vrijgekomen ruimte teruggegeven aan de stad. Op deze plek is een nieuw flexibel horecaplein gerealiseerd. Een fantastisch initiatief dat met veel energie is ontwikkeld; de jury heeft hier veel waardering voor! Er is openbare ruimte én een extra route aan het stedelijk weefsel toegevoegd. Hier vinden we echter de vormgeving van het plein te veel een stapeling losse ideeën. Er zitten veel achterkanten aan het plein waardoor het een wat rommelig geheel is.

Van stad naar het landschap, *de Hattemerpoort*, een enorm gebied van 2400 hectare tussen de Veluwe en de IJssel waar verschillende natuurgebieden met elkaar zijn verbonden, zodat dieren van de ene zone naar het andere kunnen trekken. De jury was onder de indruk van de lange adem van dit project (levenswerk), de constante waakzaamheid om de ‘flessenhals’ open te houden, de samenwerking met veel betrokkenen en de vele deelprojecten die bijdragen aan het grotere geheel. De grote meerwaarde is dat Hattemerpoort al deze partijen met elkaar verbindt. *De Getijden* in Nijmegen is ook zo’n project waar met grote betrokkenheid aan is gewerkt. Deze transformatie van maatschappelijk vastgoed (oude school) is erg goed geslaagd. Er is veel tijd in gestopt en er is een mooie community ontstaan met een mix aan leeftijden

van bewoners waardoor mensen langer thuis kunnen wonen en eenzaamheid wordt tegengegaan. Er is enorme waarde toegevoegd, maar de jury acht het wel een gemiste kans dat er geen fonds is gevormd waar bij verkoop een klein percentage van de opbrengst terug vloeit zodat de tuin of buurtfunctie verder ontwikkeld kunnen worden. Ditzelfde gemis geldt ook voor de *Turmac Cultuurfabriek* in Zevenaar. Een oude sigarettenfabriek die met veel gemeenschaps-geld is omgebouwd tot een aantrekkelijk uitgaans- en woongebied – vlakbij een landgoed. Het gebouw is heel goed ontworpen en ontwikkeld voor herbestemming en er komen veel functies in samen. Het terrein wordt verder met woningen bebouwd door commerciële partijen. Ook hier is het een gemiste kans dat er niet een percentage van de opbrengst van de woningen terugvloeit naar de fabriek, die immers als culturele hotspot waarde toevoegt aan de woningen.

Als laatste twee projecten die helaas niet bij de finalisten hoort zijn de *Traverse Dieren* in Dieren en het project *Rivier in de Stad* in Zutphen. Bij de *Traverse* vindt de jury het bewonderingswaardig dat drie grote partijen elkaar hebben gevonden en tot in de kleinste details een vorm hebben bedacht om dit te realiseren. Je ziet niet aan de openbare ruimte waar het belang van de partijen begint en eindigt. En qua vormentaal en het gebruik van de materialen voegt het echt iets toe aan de identiteit van de plek. Het project is zorgvuldig en functioneel met een eigen smoel, maar geen finalist. Hetzelfde geldt voor het project *Rivier in de stad*, ook hier is heel zorgvuldig gewerkt, de jury heeft geleerd dat er rollator-uitwijk-plekken bestaan en hier zijn toegepast, de brug over de IJssel is zelfs verbreed met een aparte voetgangerszone annex ‘langste zitbank’. De herinrichting van de openbare ruimte met vele zitplekjes is al meteen een succes, Ida Gerhardt is zelfs teruggekeerd in Zutphen! Ook denkt de jury dat de continuïteit in project-leiderschap hier heeft bijgedragen aan zo’n hoge kwaliteit. Maar het is niet een uitzonderlijk project, in Ruimte voor de Rivierprojecten zijn er meerdere vergelijkbare voorbeelden.

En de winnaar is...

En dan de winnaar. Het is een project dat bijna een signaal afgeeft op nationaal niveau: stop met de roef van maagdelijke gronden om deze vervolgens slordig achter te laten. We moeten ons rentmeesterschap veel serieuzer nemen en dit project is daar een voorbeeld van. De jury vond het opvallend dat dit project van onderop is geïnitieerd. Hiermee is een beweging in gang gezet, die door de overheid is opgepakt. De handen zijn ineen geslagen en daardoor zijn enorme resultaten behaald. Veel ambities uit de gedachte van ‘brede blik op ruimte’ komen hier samen. Dit gebied moest van ver komen, maar het laat zien dat de grote opgave waar de landbouwsector voor staat met succes opgepakt kan worden. De jury heeft hier veel respect voor. Vanuit de jury is dit ook een signaal naar het projectbureau om de gedachte hieruit door te zetten. Het is een grootse opgave in een werkgebied dat zijn eigen productieve schoonheid kent. Maar we vinden het betekenisvol en belangrijk: op grote schaal zijn oude voor nieuwe duurzamere kassen vervangen; het is veiliger geworden door de herinrichting van de openbare ruimte en de verkeersstromen; de leefbaarheid en de biodiversiteit zijn verbeterd; de ruimtelijke kwaliteit neemt toe. Blijf daarmee blij doorgaan!

De winnaar van de Gelderse Prijs voor Ruimtelijke Kwaliteit 2020 is

Herstructurering Tuinbouw Bommelerwaard

Aanmoedigingsprijs

De jury was dit jaar in de gelukkige omstandigheid dat ze twee prijzen mag uitreiken, mede door het grote aantal genomineerden. Naast één winnaar van de achtste editie van de Gelderse prijs voor ruimtelijke kwaliteit mag zij ook een aanmoedigingsprijs uitreiken. Hier is een geldbedrag van €5.000,- aan verbonden, zodat de aanmoediging ook daadwerkelijk benut kan worden om vooral door te kunnen gaan.

De aanmoedigingsprijs is voor het project dat zo laagdrempelig en perspectiefvol is, dat het veel kansen biedt om de landbouwsector een boost te geven. Het kan als stapsteen gebruikt worden voor de transitie van intensieve landbouw naar landschapsgerichte landbouw. Maar belangrijker nog: het zorgt voor waardering en vreugde bij het boeren. En let op provincie en alle andere wakers van het landschap: dit is zo kansrijk dat het massaal kan worden en daarmee echt iets gaat betekenen voor het landschap! Hier ligt een ontwerpogave die het lokale landschappelijke niveau overstijgt.

De aanmoedigingsprijs Gelderse Prijs voor Ruimtelijke Kwaliteit 2020 gaat naar

Bufferstroken 2.0

Jan Terlouw
voorzitter van de jury, voormalig Commissaris van de Koningin van Gelderland

Ko Jacobs
directeur ArteZ Academie van Bouwkust

Dennis Martens
landschapsontwerper buro L in O

Marinke Steenhuis
cultuurhistoricus, directeur SteenhuisMeurs

Leonie Wendker
adviseur ruimte en leefomgeving KAW

Provincie Gelderland
Markt 11
6811 CG Arnhem
Postbus 9090
6800 CX Arnhem
026 359 99 99
provincieloket@gelderland.nl
www.gelderland.nl